

Úrnapi körmenet teherautón, vagy a szent gettó

1950. augusztus 30-án Grösz József kalocsai érsek kényszerült aláírni azt a megállapodást, amelynek következményeként a Magyarországon élő szerzetesközösségek legtöbbszörének el kellett hagynia otthonát, száműzetésre jutottak saját hazájukban. Hogyan élték meg ezt az időszakot: a megfélemlítések, tárgyalások és az útra indulás napjait a váci püspöki palotába hurcolt nővérek? Ezt ismerhetjük meg a *Miasszonyunk (Notre Dame) Női Kanonokrend*¹ egyik tagjának, az akkor 36 éves Szűcs Gerárda² nővérnek az internálás idején született naplójából.

Pécs, 1950. június 8. A főnöknő furcsa levelet kapott. Öt düledező házat ábrázolt, pár titokzatos sorral: az öt régi ház még ez évben romba dől. Elöljárónk hosszasan, értelmetlenül nézte a rajzot. Vajon mit akar jelenteni? ... Rossz sejtés futott át a lelkén: vajon az öt régi ház közt ott van a Notre Dame³ is? ...

Június 9. Éjjel féltizenegy felé heves csengetés hallatszik. Pár pillanat s döngő férfiléptek majd ajtódongetés ugrat ki az ágyból. A vasajtót döngetik. Leütik róla a zárat, a tolvajlámpa fénye pedig végig seprí az udvart. 20–25 férfi zseblámpákkal felszerelve, végigjárja az udvart. A pince előtti ajtón át, egészen a ház végéig mennek, majd visszajönnek, s a konyhaajtón kezdenek dörömbölni: – Nyissák ki! Nyissák ki! Már puskatussal ütik a nagy tölgyfaajtót... Végre megnyílik a nagy klauzúraajtó. Egy sereg civil és egyenruhás ávós jön be rajta. Az apácák sápadt, de nyugodt, néma sorfala fogadja őket. A csengő vészess sikoltása mindenkit idecsődített. Valaki a harangot is meghúzta. Vendégeink percek alatt megszállják a házat...

Miután a vezető főhadnagy meggyőződik arról, hogy mind ott vagyunk, ünnepélyes hangon felszólítja a főnöknőt, hogy közölje velünk a belügyminiszter bajtárs vagy elvtárs rendelkezését. Elöljárónk elhárítja: – Tessék, közölje ön! Erre ő kihirdette, hogy hatósági rendeletre, két órán belül el kell hagynunk a házat. Mindenki vihet magával egy kb. 4–5 kg-os csomagot a legszükségesebb holmijából...

Leterelnek bennünket az ebédlőbe. Szánalmas látvány a sok, batyuján ülő, álmatlanságtól vörös szemű apáca. De csendes és nyugodt mindenki. Mennyire szántuk a kiüldözött svábokat, zsidókat, amikor ilyen állapotban láttuk őket! Most mi is ide jutottunk... Mindenkinek alá kell írnia egy írást, hogy tudomásul veszi, mint „közrendre veszélyes egyént a város területéről kiutasítják”. A kényszertartózkodásra kijelölt helyet és házat el nem hagyhatjuk. Kérdésünkre, hova visznek bennünket, azt felelik: – Vácra, a püspöki palotába. Ez utóbbit egyáltalán nem hisszük.

Június 10. 10 órakor értünk Vácra. Helyes volt sejtésünk, amikor az úton egy-egy, a mienkhez hasonló szürke autó elhagyott bennünket, hogy nem csak minket hoznak. Valóban, az egyikről a pécsi fehér barátok – pálosok – ugráltak le diákjelöltjeikkel együtt vagy tizennyolcan, a másik autóból pedig az annunciáta nővérek bújtak elő. Az egyik fa alatt a Szociális Missziótársulat nővérei álltak.

¹ A rendet Pierre Foureri ágostonrendi kanonok és Alix le Clerc alapította Franciaországban, a leányifjúság nevelésére a Trentói zsinat reformtörvényeinek szellemében. Az ágostonos regula szellemében született rendi szabályzatot VIII. Orbán pápa hagyta jóvá 1628-ban. Magyarországra 1747-ben érkeztek a nővérek, 1950-ig Pécssett, Zalaegerszegen, Nagykanizsán és Bócskén volt rendházuk.

² Szűcs Gerárda 1916–1979. Személyéről több információt sajnos nem sikerült megtudnom.

³ A pécsi kolostort Scitovszky János akkori pécsi püspök alapította 1851-ben. Az intézményben elemi, később általános iskola, polgári líceum, tanítóképző és gimnázium működött 1948-ig. Az iskolának az államosításkor 1700 növendéke volt, 300 kollégistával. 84 rendtag és 41 civil alkalmazott dolgozott az intézményben. A feloszlítás után a nővérek közül néhányan a pécsi Prohászka Otthonnak és templomuknak lettek dolgozói.

Pétery József⁴ püspök úr mit sem tudott érkezésünkről, de azért nyugodtan, és igen nagy szeretettel fogadott bennünket: - Legyenek nyugodtak, otthon vannak.

Aztán helyet kaptunk. Mi, Notre Dame nővérek a nagyebédlőben, 35-en. Mellette, a két kis szalonban 18–18-an. Matracokat rakunk a földre.

...130-an vagyunk, hatféle szerzetből. Érkezésünk délutánján befutott még 18 szalvator nővér Szentgotthárdról, másnap 3 szegedi nővér,⁵ 1 irgalmas, három jezsuita, akiket külön irányítottak ide, mert lemaradtak a többitől.

Csak most tudtam meg, hogy az Úr Jézus is velünk jött a száműzetésbe. Mariann nővér kiemelte a cibóriumot, és a bugyrába dugta, így Jézus az első autón ment, és utána a többi. Igazi úrnapi körmenet volt.

Június 18. Újabb csoport érkezett: éjjel fél háromkor a helybeli piarista atyák, és négy szaléziánus Budafokról, összesen negyvenhárman. Reggel 9 körül ötvennégy kőszegi domonkos nővér. Kétszázharminc körül vagyunk immáron. Szegény püspök atya! Ő azonban csak jóságosan mosolyog, és ismételgeti: – Nincs semmi baj, kedveseim! Csodálatos ember! Milyen jóságos az Isten, hogy benne atyát adott nekünk, a szó legteljesebb értelmében! Sőt, ennél is többet. Minden reggel, szentmiséje előtt feljön megkérdezni, nem volt-e baj az éjjel, nyugodtan aludtunk-e, van-e elég kenyérünk stb. Délután újra végiglátogatja a tábort. Számunkra itt, ebben a zsúfoltságban az ő szerető mosolya jelenti az otthont és a békességét.

Július 19. Este riasztás. Gyülekezés a kapualjban. Engem halálos aggodalom gyötört: most rendelik-e el, hogy le kell tennünk a szerzetesruhát? Tapintatosabbak voltak. Csak az új kormányrendeletet közölték velünk, melynek értelmében, aki kilép a rendből, azonnal szabaddá válik, és mehet, ahová akar. Mekkora jóakarát! Pár pillanatnyi csend követte a szavakat. Majd a Szociális Misszióstarsulat nővérei sarkonfordultak, és felmentek szobájukba. Követte őket aztán a többi, miután a százados úr kijelentette, hogy aki nem óhajtja a kedvezményt igénybe venni, elmehet. Fenséges jelenet volt a tömött sorokban szó nélkül felfelé igyekvő csoport; egyik oldalon a nővérek, a ház másik része felé az atyák. A rendőrfőnök összefont karral, szótlánul figyelt: marad-e valaki? Nem maradt. Püspök atyánk a folyosó végén – gondolom, szívdobogva – figyelte az eseményeket. Akad-e áru, vajon? Istennek hála, egy sem akadt. Most aztán várjuk a következményeket, melyek – sejtjük – kemények lesznek számunkra. – Fanatikus társaság – mondják rólunk. És inspirálójuk az antidemokratikus püspök: Pétery.

Július 20. Este razzia. Eljöttek megnézni, hányan szöktek meg a tegnapi hősködés után. Itt volt mindenki.

Július 22. Nehéz hetünk volt. Útra készen álltunk

Augusztus 7. Tegnap megkezdtük lelkigyakorlatunkat, s erre föl, éjjel ½ 1-kor vendégeink jöttek. Az összes első emeleten lévő nővért összeterelték a nagyebédlőbe, s őriztek bennünket. Senki sem hagyhatta el a termet, csak kísérettel. A püspök atya lakosztálya melletti szobákat is kiürítették, aztán kezdetét vette az órákig tartó kínos várakozás. Nem tudtuk, mi történik bent. Atyánkat kiharangsolták az ágyból, a szobát össze-vissza dobálták. Keresztjéből kitérték az ereklyét, s a hamutartóban csikket nyomtak rá. Valami írást kerestek. Még a képeket is

⁴ Pétery József (1890–1967) váci megyés püspök. 1942-ben nevezték ki váci megyés püspöknek az egri egyházmegyéből. 1953-ban Hejccére internálták, 1956-ban kiszabadult, a forradalom után azonban vissza kellett térnie száműzetése helyére.

⁵ Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek, akiket szegedi anyaházuk nyomán szegedi nővéreknek hívtak.

ledobálták a falról. A komornyikot hosszasan faggatták, fenyegették. Liptai titkár urat felpofozták, Ötter⁶ kanonok úr az éj folyamán eltűnt. Atyánkat négy óra hosszat hagyták falnak fordulva állni. Reggel ½ 5-kor fejeződött be a látogatás. Atyánkat egy karosszékbe roskadva találtuk. Szinte halott volt a fáradságtól, de kedves mosolya ott világított arcán: – Nincs baj, kedveseim! Rettegtünk, hogy reggelre nem találjuk többé...

Augusztus 8. Éjjel megisméltődött a tegnapi látogatás, csak most korábban, ½ 12-kor jöttek. Biztosra vettük, hogy atyánkat elviszik, de ez nem történt meg. Ismét négy óra hosszat kerestek valamit, a kápolnát is összedobálták. Reggel négy óra felé kiszóltak, hogy aki akar, bemehet. Egy pillanatra megtorpantunk. Cselt sejtettünk az engedékenység mögött, de aztán a féltő szeretet győzött. Néhányan bementünk. Az összedobált lakást kellett rendbe tennünk. Nem felejttem el atyánk arcát, amikor hálószobájában megpillantott minket. Fáradt mosollyal mondta: – Kedveseim, maguk itt?

Augusztus 9. Ma tudtam meg a házkutatás okát. Bizonyos jegyzőkönyvet kerestek, amelyet a négy egyházmegyei békepap kihallgatásánál vettek fel.⁷ Öttert, Széll Kálmánt⁸ és Brusznai⁹ teológiai tanárt letartóztatták. A kalocsai érsek igazolta püspök atyánk eljárását..., a püspök atyát pedig felszólította, hogy tiltakozzék a személyét ért sértés ellen. Ő azonban azt felelte: – Ha elviseltük a méltatlanságot és sértést Jézusért, most miért tiltakoznánk? ...

Augusztus 10. Püspök atya ma megint gyűlésre ment. Búcsúzásnál kérte, hogy egész nap imádkozzunk. Délig szentmisék voltak, estig pedig szentségimádás. Beosztott csoportonként végeztük. Vajon mi lesz a mai gyűlés eredménye?

Augusztus 11. A tárgyalásoknak semmi pozitív eredménye. Egy héttel elhalasztották a döntést. Nem baj. Nyertünk egy hetet, tovább lehetünk együtt. Püspök atya azt mondta, épp hétfő este írt öccsének Amerikába. Közölte vele, hogy ilyen kedves nyara még nem volt, s hogy háza valóban az imádság háza. Ezt a levelet látogatói elvitték. Milyen mulatságos dolog: amivel őt fenyeíteni akarták, az tette nyarát oly kedvessé.

Augusztus 12. Tegnap este csúnya tüntetés volt püspök atyánk ellen. Amikor a vad kiabálást meghallotta... sietett fel hozzánk, az ebédlőbe, becsukta a spalettákat, megnyugtatót mindenkit. Ő maga nyugodt volt, de igen-igen szomorú. Aztán együtt imádkozta a rózsafüzért velünk azokért, akik az ő vesztét kiáltozták. Mennyire más volt elmélkedni az Úr Jézus szenvedéseiről – könyvből! S milyen más és szívbemarkoló hallani a „feszítsdmeget” modern letétben!

⁶ Ötter György (1902–1957) püspöki irodaigazgató. Az Andrássy útra hurcolták el, majd 1953-ig Kistarcsán raboskodott.

⁷ Az esemény háttere, hogy Pétery József váci megyés püspök az egyházmegye papságának szóbeli üzenetben tiltotta meg az augusztus 1-jei békepapi gyűlésen való részvételt. 17-én mégis elmentek az összejövetelre, ahol Csömöz Gáspár, Kiss Cecil OFM valamint Wernei Kornél felszólalt, és arra kérte az állami vezetést, védje meg őket a püspökükkel szemben. Pétery püspök ezért a három papot a püspöki szentszék elé idézte. A szentszék elnöke Széll Kálmán kanonok volt, tagja Ötter György, jegyzője Brusznai József. A bizottság tagjai négy kérdést tettek fel a beidézetteknek: tudtak-e a püspöki rendelkezésről; miért nem engedelmeskedtek annak; hajlandók-e vétküket jóvátenni; ha igen, milyen formában. Csömöz Gáspár és Wernei Kornél kihallgatására sor került, a Kiss Cecillel való találkozást azonban meghiúsította a szentszék tagjainak elhurcolása. (Brusznai József szóbeli közlése.)

⁸ Dr. Széll Kálmán (1888–1953). Szemináriumi rektor, az Andrássy útra szállították, majd Kistarcsára. Rabsága idején halt meg.

⁹ Brusznai József (1922–). Teológiai tanár, a kistarcsai fogolytáborban megszervezett teológiai főiskola tanára. 1953-ban szabadult.

Augusztus 18. (Püspök) atyánk ma Pestre ment. Meghagyta, hogy mi addig imádást végezzünk, és félóránként énekeljük el a Veni Creatort. Püspöki konferencia van. Döntő. Csak ne alakuljon úgy a helyzet, hogy atyánknak felszólalni kelljen, mert egyéniség amilyen kérlelhetetlenül szilárd, nem kíméli önmagát, ha veszét jelenti is a tiltakozás.

Mindjárt három óra, és még nincs itthon. Már kezdünk aggódni. Megtörténhet, hogy Pesten is tüntetést szerveznek, s abba kerül bele... Mikor előljárónőnk megkérdezte, hogy addig tartunk-e a szentségimádást, amíg meg nem jön, azt kérdezte: – És ha nem jövök meg?
...

Este 10 óra. Atyánk ½ 9-kor jött meg... Csak annyit mondott, hogy nem kell még a búcsúzásra gondolni. Érnie kell a dolgoknak.

Augusztus 22. Tegnap este hallottuk meg a hírt, hogy elsején kijön a felosztatási rendelet. Tehát még tíz napunk van. Nehéz gondolat, de legyen meg az Úr akarata! Atyánk napok óta nem jön közénk, szegénynek rettenetes gondjai lehetnek.

Ma cukor nélkül kaptuk a kávé, tegnap tej nem volt. Sejtjük, hogy az élelmezés körül lehetnek bajok. Az a hír járja, hogy Czapik¹⁰ érsek úr hazaküldte a nála levő szerzeteseket. Miért most, egy héttel a felosztatás előtt? Nem értjük.

Este. A bomlás, úgy látszik, megkezdődött. Két szegedi, meg egy missziósnővér tegnap elment. Azt mondják, hogy ez folytatódni fog... nehéz hetünk lesz.

Augusztus 24. Tegnap este megint látogatóink voltak. Felszólítottak, hogy írjunk alá egy nyilatkozatot, mely szerint a rendi közösséget munkavállalás céljából elhagyjuk, s ez esetben szabadon elmehetünk. Kecsegtető ígéretek, kemény fenyegetések hangzottak el. Most még mehetünk így, később már csak, ha a rendet hagyjuk el. Marad a szökés, amiért viszont internálás jár. Továbbszállítást is emlegettek a makacsok számára. Sokan gondolkoztak, kérdezgettek, de miután nem követelték az azonnali nyilatkozatot, csupán egy valaki írta alá. Vajon ma hányan mennek el?

Püspök atyánk... teljesen fel van készülve az elfogatásra. Hívtuk, jöjjön többet közénk, hiszen nincs most dolga - azt felelte, ott fent imádkozgat, erőt kér az eljövendő nehéz napokra. Említette, hogy kinyitva a Szentírást, ezeken a sorokon akadt meg a szeme: „...ne vigyetek magatokkal táskát, se két köntösötök ne legyen...”¹¹ Elszégyellte magát, mert neki van egy becsomagolt táskája – az útra. De ha nem engedik elvinni, tudják meg – mondta – ő teljesen belenyugszik, mert csak így történik minden úgy, ahogy a Szentírásban meg van írva.

Augusztus 26. Tegnap itt volt a rendfőnökök gyűlése. Eredmény: elsején szabadok leszünk. Vagyis talán fordítva...

Augusztus 27. A napnak minden perce búcsúzkodás. Hangtalan és fájó. Bizonytalan, sötét a jövő. De Isten kezében van.

Augusztus 28. Szent Ágoston atyánk ünnepe. A pálos Zoltán testvér fogadalmat tett. Ákos atya a táborbontást is emlegette beszédében. Megköszönte a pécsiek nevében püspök atyánk jószágát, szeretetét.

¹⁰ Czapik Gyula (1887–1956) egri érsek. 1910-ben szentelték pappá, teológiai tanár, 1939-től veszprémi megyés püspök, 1943-tól egri érsek. 1948-ban Rákosi Mátyással tárgyalt és Rómában is megbeszéléseket folytatott. 1950-ben sokat tett a felosztatott szerzetesrendek tagjainak érdekében, 1951–56 között a püspöki kar elnöke, az Országos Béketanács és a Hazafias Népfront elnökségének tagja.

¹¹ Vö. Lk 10,4.

Augusztus 30. Szentségimádás, már második napja. Minden fontosabb gyűlés napján megismételjük. Ez a legfőbb fegyverünk.

Szeptember 3. Szentmisére várunk. Itt ülök az ágyam szélén, és figyelem az ebédlő reggeli képét. Papok, apácák együtt az asztal mellett békés egyetértésben. Vajon fél évvel ezelőtt képzeltük-e ezt? A szent gettó egy nagycsalád. Nem kívánunk menni, de összecsomagoltattak velünk. A domonkosok arról ábrándoznak, hogy karácsonyig itt maradnak.

Szeptember 4. Azt rebesgetik, hogy a rendelet még 5-ére se jön ki. Nem tudom, akkor mi lesz. Püspök atya már várja a kispapokat, szükség van az ágyakra, matracokra. Még 200 embert élelmezni már aligha tudna.

Érdeemes lenne időnként hálóinkba bepillantani. Olyanok, mint valami divatszalon.¹² Atyánk a napokban benyitott az annunciáta nővérekhez. Rosszkor: ruhapróba volt. A kissé feszült csöndben megszólítja az egyik „hölgyet”: – Kihez jött látogatóba? A többiek zavart nevetéssel leplezik le piruló társukat.

Szeptember 5. Rendelet még mindig nincs. Itt állunk a legkínzóbb bizonytalanságban: menjünk, maradjunk? Tőlünk ma hatan jelentkeztek ki, de mennek már az annunciáták, a domonkosok is. Csak az atyák nem mozognak. Számukra súlyosabb a feltétel: csak titokban misézhetnének.

Szeptember 6. Általános megkönnyebbülés: kijött a rendelet. Nem kell már aláírni a kilépési nyilatkozatot. Milyen jó, hogy egyre halasztottuk a távozás idejét. A részletekről még semmit sem tudunk ugyan, de azért könnyebben lélegzünk. Az élet tragikomikuma: amitől eddig rettegtünk, annak már örülni is tudunk.¹³

Szeptember 7. Püspök atya reggel Pestre ment. A Szalvátor Nővéreknél misézett, és hallgatta meg húsz nővér egyszerű, és egy nővér örökfogadalmát. Ez utóbbi, Aurélia nővér, a püspökségen dolgozott itt, Vácott. Este Szalézia nővér kérdezte atyánktól, nem volt-e baj a szerzetesruhákkal. A ferenceseket este már nem engedték ki saját templomukban sem az áldásra. Atyánk úgy határozott, hogy a fogadalmazók is civilben menjenek. Aurélia nővér komoly fekete ruhában ült be reggel püspök atya mellé az autóba. Kis táskában vitte a szerzetesruhákat. A délelőtt folyamán főnöknők azzal jött haza a rendőrségről, hogy vele sem állnak szóba, amíg civil ruhát nem húz. Szerzetesi ruhában többé nem szabad az utcán megjelenni.

Most már nincs értelme a maradásnak. Minél előbb el kell utaznunk innen. Ma hatan megyünk, holnap nyolcan, hétfőre már csak néhány testvér marad itt takarítani. Főnöknők és Assumpta nővér¹⁴ bizonyára az utolsó távozók lesznek. Aztán ők is elmennek, és a nagy palota üressé válik.

Közreadja Kálmán Peregrin

¹² A nővérek ettől kezdve nem viselhették szerzetesruhájukat, hanem már civil ruhában kellett elhagyniuk az internálótáborokat.

¹³ Ha valaki a rendből való kilépés nyilatkozatát önként aláírta volna, azt a szerzetesi fogadalmak megtagadásaként is értelmezheték. Ezért jelentett megkönnyebbülést, hogy az állam végül nem követelte meg ennek aláírását.

¹⁴ Maróti Jolán M. Assumpta (1913–2006) tartományfőnöknő. 1933-ban lépett a rendbe, fogadalmat 1935-ben tett. 1951–1953: illegális kapcsolattartásért – beteg rendtársairól gondoskodott – börtönbüntetést szenvedett. 1958-tól a pécsi Prohászka Otthon vezetője, 1980-tól a rend magyarországi elöljárója. Gerárda nővér naplóját ő bocsátotta rendelkezésünkre 2001-ben.